

Ю. А. ЧЕРНОБРОВ

(Київ, Україна)

НАЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ У ФОРМУВАННІ СИНТАКСИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 20–30-Х РОКАХ ХХ СТ.

Проаналізовано особливості формування синтаксичної термінології української мови у 20 – 30-х роках ХХ ст. Показано роль українських мовознавців у термінотворенні на ґрунті національної мови.

Ключові слова: історичне термінознавство, лінгвістичний термін, синтаксична термінологія української мови.

У працях українських дослідників час від часу постає проблема автентичності наукової термінології. О. Д. Пономарів наполягає на тому, що потрібно “повернути українську термінологію до джерел рідної мови...” [29, с. 16]. В. Козирський і В. Шендеровський висунули визначальні вимоги до термінологічних видань українською мовою, одна з яких проголошує, що “термінологія має бути переважно українська лексично”, а також узгоджена “з вимогами мовного довкілля...” [12, с. 40]. Автори наполягають на важливості історичного аспекту термінознавчих досліджень як можливості збагнути специфіку і засади формування певної терміносистеми: “Відродити замулене джерело факсової лексики, відновити у свідомості вилучене – то є вияв пам’яті людської. Бо забуте – то карби на нашій сумлінні, це ошукані і обкрадені духовно люди” [Там само, с. 41].

Проблема використання питомої чи запозиченої термінологіки закорінена в глибоку теоретичну проблему – правильної / неправильної орієнтації термінів. Поняттю *термінологічної орієнтації* присвячено праці М. Г. Бергера, А. В. Лємова, Д. С. Лотте [2; 16; 17]. О. Л. Арискина та І. А. Ребрушкіна розвивають розуміння цього явища і відмежовують його від близького на перший погляд поняття *мотивованості терміна*, яке на відміну від *орієнтації* може бути застосоване не лише до термінів, а й до слів загалом [30, с. 211]. *Орієнтацію* визначено як термінну властивість, “зумовлену лінгвістичними, психічними і соціальними факторами...” [Там само], а також як “явище, яке дає можливість носієві мови без звернення до дефініції, по експоненту визначити закріплене за терміном поняття або місце певної одиниці в терміносистемі” [1, с. 94]; підкреслено ефективність застосування терміна *орієнтація* у термінологічних дослідженнях, що дозволяє вивчити походження, морфемний склад, структуру терміна, а також зв’язок форми і значення в лінгвістичному, психолінгвістичному, соціолінгвістичному, лінгвокультурологічному, прагматичному та інших аспектах [30, с. 212].

У процесі виникнення та розвитку термінологічної лексики чітко репрезентовано роль тих чи тих учених, вплив суспільно-політичної ситуації на певному

етапі розвитку наукової думки. Термінотворча діяльність західноукраїнських граматистів М. Осадци, О. О. Партицького, С. Й. Смаль-Стоцького, Т. Гартнера, О. І. Огоновського та ін., а також східноукраїнських – М. П. Левицького, І. С. Нечуя-Левицького, В. І. Сімовича, Г. П. Шерстюка та ін., функціонування українських наукових осередків (ВУАН, ІУНМ), які випрацьовували засади термінотворчої діяльності, сприяли формуванню синтаксичної термінології української мови у складі граматичної терміносистеми. Збагачення теоретичної бази синтаксису української мови внаслідок докладнішого опрацювання в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. спричинило кількісні зміни у термінології та активізацію пошуку мотивованих термінів на позначення понять синтаксису. Кожен учений пропонував власний термін, а тому граматичні праці кінця ХІХ – 20-х років ХХ ст. фіксують одночасне вживання декількох номінацій на позначення одного поняття. У дослідженнях мовознавців стають пріоритетними теоретичні аспекти термінотворення. І. І. Огієнко здійснив спробу комплексного аналізу історії граматичної термінології, формування чітких принципів термінотворчого процесу й вимог до термінів, одна з яких проголошувала національну мовну основу [20]. Учений справедливо зауважував, що на сучасному йому етапі українська граматична термінологія лише формується, і негативним чинником є вплив російської, оскільки остання не має власної граматичної термінології, вироблена на чужому ґрунті, а тому неможливо встановити етимологію. Учений характеризує російський варіант граматичних термінів як не вдале явище, що не дає тієї характеристики поняттю, яке повинен давати, тоді як українська граматична термінологія, що лише починає формуватися, може стати зрозумілою, прозорою, заснованою на живомовній основі (детальніше про працю І. І. Огієнка див.: [11]). Згаданих вимог до терміна дотримувалася значна частина українських мовознавців, у працях яких знаходимо терміноодиниці, утворені на ґрунті народної мови. Наприклад, П. Ф. Залозний у другій частині праці “Коротка граматики української мови” (1913 р., перевид. 1917 р.) використав оригінальні прозорі назви: для різновидів неповного речення – *вдові речення* [8, с. 23], для вставних конструкцій – *речення вкидне* [Там само, с. 57], *бесіда пряма й коса (залежна)* та ін. [Там само, с. 46]. У “Практичній граматиці української мови” В. І. Сімовича, (1918 р. перевид. 1921 р.) у розділі “Складня” зафіксовано оригінальні терміни для речень за комунікативною ознакою: *оповідні, запитові, приказові, бажальні, заперечні речення*. Для номінації *стверджувальних речень* граматист обирає термін *притакливі*, для речень, які презентують одну думку – *поєдичні*, або *прості* та ін. [33, с. 273].

У мовознавчих працях 20-х – 30-х років ХХ ст. продовжено традицію використання національної мовної основи у формуванні синтаксичної термінології української мови. О. Б. Курило, К. Т. Німчинов, І. І. Огієнко, М. Перегінець, О. Н. Синявський, М. М. Сулима та ін. підтримують вимогу термінотворення на ґрунті української народної мови, за що їхні праці згодом отримають нищівну критику і звинувачення в націоналізмі. Зокрема, Н. А. Каганович у статті “Проти “народництва” в мовознавстві (Куди йде українська літературна мова?)”, звинувачує А. Ю. Кримського, О. Б. Курило, М. М. Сулиму у використанні мови, яка “відстала від сучасності, вона не може дати досить засобів, що допомогли б відбити надзвичайно складне мислення людини доби соціалістичного будівництва” [10, с. 61]. Подібні закиди виголошують К. Т. Німчинов у

брошурі “Проти націоналістичного шкідництва в синтаксисі української літературної мови” (1934 р.), П. Й. Горецький та І. Кириченко у статті “Національне шкідництво в синтаксисі сучасної української літературної мови”, С. Василевський “Добити ворога” та ін. [38, с. 3].

1933 р. спеціальна комісія під керівництвом А. Хвилі розглянула питання “про національну небезпеку на мовному фронті і боротьбу проти неї, про термінологію, граматику, правопис і план словникової роботи” [Там само, с. 4] і звинуватила Інститут української наукової мови, який став на шлях “вигадання, підміни відомої і потрібної термінології <...> спільні в українській з російською мовою терміни ліквідували, вигадуючи штучні, так звані українські самобутні” [Там само, с. 14]. Комісія також дійшла висновку, що словники становлять перешкоду між українською та інтернаціональною науковою термінологією: “так звана “термінологічна” робота була спрямована на відрив <...> від російської мови ” [Там само, с. 14]. Терміни на українській основі вважали штучними, а їхніх творців – націоналістами: “<...> такі автори як Тимченко, Курило, Смеречинський, Сулима, Осипів з певною націоналістичною настановою підходили до використання мовної спадщини минулого. Вони орієнтували сучасну живу мову на мову минулих століть” [Там само, с. 40]. Зрештою, біографії вчених свідчать про численні переслідування й вилучення з обігу їхніх наукових праць. Проповідники нової ідеології (“радянської марксистсько-ленінської лінгвістики”) орієнтували на використання запозичених термінів (переважно російських), які дадуть змогу українській літературній мові стати на високий рівень розвитку і сприяти інтернаціональному єднанню. Відповідно, частина цінних мовознавчих доробків про синтаксичну будову української мови, які не підтримували зросійщення національної наукової мови, стала недоступною: К. Т. Німчинов “Грамматика української мови. Синтаксис” (1934), С. С. Смеречинський “Куди йде українська мова (До питання про предикативний номінатив та предикативний інструменталь в українській мові)” (1928 р.), “Способи відносної (релятивної) сполуки в українській мові” (1929 р.); М. М. Сулима “Лекції з української синтакси” (1928 р.) тощо. “Нариси з української синтакси у зв’язку з фразеологією та стилістикою” (1932 р.) С. С. Смеречинського найбільше зазнали нищівної критики: “ми робимо висновки, що автор сфальсифікував мовні факти, по націоналістичному висвітлив питання орудного присудкового; його висновки неправдиві, ворожі, шкідливі” [31, с. 212]. Очевидно тому дослідження С. С. Смеречинського не наслідують і взагалі майже не згадують українські мовознавці-синтаксисти.

У “Початковій граматиці української мови” (1921 р.) О. Б. Курило демонструє національні пріоритети в термінотворенні: *безпідметові* та *безприсудкові речення* [14, с. 6], *однорядні частини речення* [Там само, с. 16], *рівнорядні зложені речення*, *нерівнорядні зложені речення* [Там само, с. 19]. На позначення ізольованих компонентів речення, які “показують до кого або до чого звертаємось”, дослідниця добирає мотивований термін – *слова зовні* від “звати” [Там само, с. 14]. У праці “Уваги до сучасної української літературної мови” (1925 р.) О. Б. Курило поряд із іншомовними термінами використовує питомі: *складня* – синтаксис; *присудок* – предикат тощо [15, с. 186]. Авторка висловлює сподівання на майбутню усталеність української наукової мови й досягнення нею культурного рівня.

В “Українській мові” М. К. Грунський і Г. О. Сабалдир (1927 р.) досліджують формальний зв’язок між компонентами синтаксичних одиниць, виражений відповідними мовними засобами. Вчені розглядають *залежність слів*, “такий зв’язок між словами, коли одно слово, головне, вимагає від другого певної форми, і ця форма не узгоджена з формою головного слова (таким словом буває здебільшого дієслово)” [5, с. 65]. У межах цього зв’язку виділяють *залежність безпосередню: принести книгу, води; залежність посередню або залежність з прийменником: вибіг на вулицю, розмовляти зі мною* [Там само, с. 66]. Формально-граматичний підхід увиразнено в диференціації складнопідрядного речення – *нерівнорядно-сполученого*, розмежування основних типів здійснюється за *злучним словом: що; який; котрий, котрий; хто, той; хто, кого; щоб; коли – тоді; коли – то* (курсив наш. – Ю. Ч.) [Там само, с. 85 – 87].

Оригінальністю в синтаксичному термінотворенні вирізняється праця “Українська мова. Практично-теоретичний курс” П. Й. Горещького та І. В. Шалі (1929 р.). Автори вживають терміни-юкстапозити на позначення комунікативних типів речення: *речення-питання, речення-розповідь, речення-оклик*. Термін *просте речення* застосовують до непоширеного речення: “речення, що має в собі тільки підмет і присудок...”, а речення з одним предикативним центром названо *нескладеним реченням* [3, с. 253].

“Загальний курс української мови” за ред. Л. А. Булаховського (1931 р.) містить лекцію з синтаксису К. Т. Німчинова “Синтакса простого речення” [19]. У ній розглянуто типи простого речення, а також подано терміни-назви на позначення еквівалентів речень: *урибки речень, еквіваленти речень, рівновартники* [Там само, с. 282]: “деякі словосполучення нашої мови, хоч і не становлять собою такого типу, що ми б залічили його до типу речень, проте відчуються, як *урибки*, частини можливих *речень*: “*щасливо!*”, “*усього найкращого!*” [Там само]; “слова мають силу заступати речення ... звемо ці слова *еквівалентами (рівновартниками речень)* (тут і далі в цитаті виділення курсивом наше. – Ю. Ч.): *Пробі! Рятуйте, люди добрі!*”; “існують у нашій мові ще особливі слова, що мають присудкову силу і вимовлені з інтонацією речення становлять ніби *рівновартника речення*: *На! Шкода! Геть!*” [Там само].

У “Підвищеному курсі української мови” за ред. Л. А. Булаховського (1931 р.) є три лекції М. Перегінця: “Синтаксичне вживання граматичних форм: Лекція VIII”; “Синтакса простого речення: Лекція IX”; “Синтакса складного речення: Лекція X” [відп. 28; 26; 27]. У лекції VIII учений вивчає підрядне словосполучення і чітко визначає його компоненти й мотивоване термінологічне позначення: керівний член таких пар зветься *осереддям*, несамостійний, залежний – його *означенням*, а такі пари – *групами* [28, с. 4]. Синтаксичний зв’язок, “без якого неможлива організація окремих слів у певній синтаксичній одності, зветься *потрібний (конечний)*” [Там само, с. 8], опозицію цьому типові становить *вільний зв’язок* [Там само, с. 8]. У лекції IX М. Перегинець класифікує еквіваленти речення, які називає *наказові форми-рівноцінники* (еквіваленти) *речень* або *синтаксичні уламки*: а) *випадкові*, б) *змеханізовані, закамянілі уламки*: “*змеханізовані уламки* це готовий уже шаблон... відмінно від *випадкових*, ці *уламки* дуже часто становлять ізольовані мовні акти: *Доброго ранку, Всього найкращого, До побачення...*” [26, с. 33]. Лекція X містить терміни на позначення різновидів складного речення

та зв'язку у них: *рівнорядний тип речень, підрядна сполука речень, співнідрядність* [27, с. 21, 24].

Заслужують на увагу два томи “Складні української мови” І. І. Огієнка (перший – 1935 р., другий – 1938) [21; 22]. У першому томі *підмет* і *присудок* отримують узагальнювальну назву – *основні члени речення*. Нарікаючи на недосконалість синтаксичної термінології, термін *головні члени речення* І. І. Огієнко відкидає, називає його “баламутним”, “бо накидає нам на думку, ніби ці члени визначають найголовніше з змісту речення...” Учений називає ці члени *основними*, оскільки вони складають основу речення. Термін *другорядні члени речення* І. І. Огієнка теж не задовольняє, оскільки вони звичайно “подають найцінніші відомості, пояснюючи зміст членів основних...” Він дає термін *пояснювальні члени*, який “...глибше окреслює правдиву істоту і ролю їх” [21, с. 151].

Термінологічний матеріал згаданих праць ілюструє намагання українських учених знайти мотивовані й прозорі терміни, утворені на живій народномовній основі. З 30-х років ХХ ст. відбувається помітне сповільнення теоретичних напрацювань із синтаксису й граматики української мови загалом. Прихильники радянської ідеології критикують мовознавців через націоналізм і навмисний відрив від запозиченої термінології, що спричинило репресії вчених й вилучення з обігу багатьох граматичних праць, підручників, словників тощо. Тенденція калькування термінів із російської граматики стає домінуютьною через розвиток і вплив досліджень із синтаксису російської мови. Наприклад, у нашому матеріалі засвідчено такі терміни на позначення форм підрядного зв'язку з граматики ХІХ – початку ХХ ст., а саме для *узгодження*: *согласованіє слівъ* [25, с. 176], *сгода* [6, с. 113], *згода* [5, с. 65; 13, с. 81; 24, с. 173; 32, с. 185; 33, с. 185; 35, с. 135]; *погоджування* [4; с. 15], *згоджування* [18; с. 236], *узгоджування* [Там само, с. 236], *згодження* [3, с. 153] *узгодження* [7, с. 163; 9, с. 5]. Наведені терміни є кальками з рос. *согласование*. Подібну тенденцію спостерігаємо і з терміном *керування* від рос. *управление*: *оуправленіє слівъ* [25, с. 187], *керування* [4, с. 15; 9, с. 5; 18, с. 236; 37, с. 159]. Інший варіант на позначення керування – *залежність*, або *підрядність* [3, с. 153], не прищепився в українському синтаксисі. Термін *прилягання* – від рос. *примыкание* починають використовувати у низці праць із 30-х років ХХ ст. [3, с. 153; 9, с. 5; 18, с. 237; 37, с. 162].

Таким чином, поряд із питомим термінотворенням спостерігаємо домінування калькування, “процес творення нових слів, словосполучень, фразеологізмів, за якого засвоюється лише значення та принцип організації іншомовної одиниці, що передається засобами <...> даної мови” [36, с. 22].

Показово, що джерелом сучасної нам синтаксичної термінологіки постає праця “Грамматика української мови: Синтакса” 1935 р. Н. А. Кагановича та Г. В. Шевельова, у якій засвідчені засадничі терміни українського синтаксису: речення *просте, складне* [9, с. 3]; *повне, неповне* [Там само, с. 19]; *поширене, непоширене* [Там само, с. 6]; *розповідне, питальне, окличне* [Там само, с. 6]; *особове й безособове* [Там само, с. 20], речення *складне складнопідрядне, складносурядне* [Там само, с. 29], *безсполучникове* [Там само, с. 54] тощо.

Деякі з наведених термінологічних одиниць відповідають поняттю лише умовно (наприклад, *просте речення*), але вони ввійшли в науковий простір завдяки мотивованості та здатності висвітлювати внутрішню форму. Чимало українських дослідників позитивно оцінюють вплив запозиченого: “Народ не

боїться запозичених слів, так само, як не боїться запозичених ідей: і те й друге безперечно стане його набутком і одержить у майбутньому своєрідний національний відповідник” [34, с. 69]. І. І. Огієнко вважає засвоєні чужі слова органічним складником кожної мови: “Мова українська – мова слов’янська, і має надзвичайно багато спільних або зовсім однакових слів, виразів із слов’янськими мовами – а ще більше – з мовами моїх безпосередніх сусідів – поляків, росіян, білорусів. Більшість цієї спільності – це набуток ще праслав’янського часу” [23, с. 50].

Отже, вибір питомих чи запозичених термінів на означення синтаксичних понять – це коливання на осі “своє – чуже”. У період формування синтаксичної термінології української мови мовознавці обирали прозорі номінації, орієнтовані на народну мову. Питання автентичності термінології поставало гостро і було визначальним для формування української наукової мови.

1. *Арискина О. Л.* Ориентация как атрибут терминологического знака / О. Л. Арискина // Известия Российского гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. – Спб., 2012. – Вып. № 133. – С. 93 – 99.
2. *Бергер М. Г.* Лингвистические требования к термину / М. Г. Бергер // Русский язык в школе. – № 3. – 1965. – С. 64 – 68.
3. *Горецький П. Й.* Українська мова: практично-теоретичний курс / П. Й. Горецький, І. Шаля. – К. : Книгоспілка, 1929. – 336 с.
4. Граматична термінологія і правопис, ухвалені Комісією мови при Українському т-ві шкільної освіти в Києві. – К. : Друк. Укр. Центр. ради, 1917. – 18 (2) с.
5. *Грунський М. К.* Українська мова / М. К. Грунський, Г. О. Сабалдир. – К. : Час, 1926. – 156 с.
6. *Дячан П. М.* Методична граматики языка малоруського / П. М. Дячан. – Львів: Ставропіг. ін-т, 1865. – 142 с.
7. *Загородський А. О.* Граматика української мови. Ч. II. Синтаксис. (Підручник для 6 і 7 класів семирічної та середньої школи. Вид. 12-е.) / А. О. Загородський. – К. : Радянська школа, 1957. – 192 с.
8. *Залозний П. Ф.* Коротка граматики української мови / П. Ф. Залозний. – Ч. II : Синтаксис. – К. : Друк. 1-ої Київської Друкарської Спілки. – 1913. – 90 с.
9. *Каганович Н. А.* Граматики української мови / Н. А. Каганович. – К. : Радянська школа, 1935. – Ч. II: Синтаксис / [упоряд. : Н. А. Каганович, Г. В. Шевельов]. – 1935. – 158 с.
10. *Каганович Н.* Проти “народництва” в мовознавстві (Куди йде українська літературна мова / Наум Каганович // Прапор марксизму. – 1930. – № 1. – С. 51 – 64.
11. *Казимирова І. А.* І. Огієнко – засновник української історичної термінографії / І. А. Казимирова // Українська мова. – 2015. – № 1. – С. 36 – 49.
12. *Козирський В.* Термінологія як підвалина менталітету: проблема автентичності / Володимир Козирський, Василь Шендеровський // Вісник : Проблеми української термінології. – Л. : Національний ун-т “Львівська політехніка”. – 2002. – № 453. – С. 39 – 43.
13. *Коцовський В. І.* Методична граматики руської мови для IV класи шкіл 5- і 6-класових / В. І. Коцовський, І. М. Огоновський. – Львів : Накладня вид-ва шкільних книжок, 1912. – 98 с.
14. *Курило О. Б.* Початкова граматики української мови / О. Б. Курило. – Львів; Винниця : 3 друк. Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка : Поділля. – Ч. 2. – 1921. – 40 с.
15. *Курило О. Б.* Уваги до сучасної української літературної мови / О. Б. Курило. – К. : Книгоспілка, 1925. – 248 с.

16. Лемов А. В. Система, структура и функционирование научного термина (на материале русской лингвистической терминологии) / А. В. Лемов. – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2000. – 192 с.
17. Лотте Д. С. Как работать над терминологией. Основы и методы / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1968. – 76 с.
18. Наконечний М. Ф. Українська мова / М. Ф. Наконечний. – Х. : Рух, 1928. – 260 с.
19. Німчинов К. Т. Синтакса простого речення : Лекція XIII / К. Т. Німчинов // Загальний курс української мови / За науково-методичною ред. Л. А. Булаховського. – Х., 1931. – С. 1 – 39.
20. Огієнко І. І. Українська граматична термінологія: Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її / І. І. Огієнко. – К., 1908. – 79 с.
21. Огієнко І. І. Складня української мови / І. І. Огієнко. – Ч. I. – Жовква, 1935. – 195 с.
22. Огієнко І. І. Складня української мови / І. І. Огієнко. – Ч. II. – Жовква, 1938. – 239 с.
23. Огієнко І. Інститут Української Наукової Мови в Києві / Іван Огієнко // Рідна мова – 1933. – Ч. 2. – С. 50 – 56.
24. Огоновський О. Граматика руского языка для школь середныхъ / О. Огоновський. – Львів, 1889. – 118 с.
25. Осадца М. Граматика руского языка / М. Осадца. – Львів : Ставропіг. ін-т., 1876. – 238 с.
26. Перегінець М. Синтакса простого речення: Лекція IX / М. Перегінець // Підвищений курс української мови / [за ред. Л. А. Булаховського]. – Х. : Інв.-Друк, 1931. – 32 с.
27. Перегінець М. Синтакса складного речення: Лекція X / М. Перегінець // Підвищений курс української мови / [за ред. Л. А. Булаховського]. – Х. : Інв.-Друк, 1931. – 48 с.
28. Перегінець М. Синтаксичне вживання граматичних форм: Лекція VIII / М. Перегінець // Підвищений курс української мови / [за ред. Л. А. Булаховського]. – Х. : Інв.-Друк, 1931. – 46 с.
29. Пономарів О. Повернення до національних засад в українській термінології / Олександр Пономарів // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – Л. : Національний ун-т “Львівська політехніка”, 2002. – № 453. – С. 14 – 16.
30. Ребрушкіна І. А. О разграничении понятий мотивированности и ориентированности термина (на материале лингвистической терминологии) / И. А. Ребрушкіна, О. Л. Арискіна // Знание. Понимание. Умение. – М., 2012. – Вып. № 2. – С. 208 – 213.
31. Сабалдир Г. Проти буржуазного націоналізму і фальсифікації // Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Док. і матеріали / Григорій Сабалдир. – К. : Вид. дім “Киево-Могилянська академія”, 2005. – С. 201 – 219.
32. Синявський О. Норми української літературної мови / О. Синявський. – Львів, 1941. – 363 с.
33. Сімович В. І. Практична граматики української мови / В. І. Сімович. – Раштат, 1918. – 584 с.
34. Смаль-Стоцький Р. Українська мова в советській Україні (матеріяли і завваги) / Р. Смаль-Стоцький. – Варшава, 1936. – 272 с.
35. Смаль-Стоцький С. Й. Руска граматики / С. Й. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер. – Львів : З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1893. – 182 с.
36. Українська мова. Енциклопедія. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана. – 2004. – 818 с.
37. Український правопис. – К., 1946. – 246 с.
38. Хвиля А. Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті / Андрій Хвиля. – Х., 1933. – 143 с.

Yu. A. Chernobrov

FORMATION OF UKRAINIAN SYNTACTIC TERMINOLOGY: NATIONAL PRINCIPLES IN 20 – 30^{IES} OF THE 20TH CENTURY

The article deals with peculiarities of Ukrainian syntactic terminology formation in 20 – 30^{ies} of the 20th century. The role of Ukrainian linguists in terminological creating on the basis of the national language is shown.

Key words: historical terminology, linguistic term, Ukrainian syntactical terminology.

УДК 811.161.2'366

І. А. ЯРОШЕВИЧ
(Київ, Україна)

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ В СИСТЕМІ
ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ УКРАЇНСЬКОГО
ДІЄСЛОВА (РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД)**

У статті простежено процес формування й усталення термінів у сфері українського дієслова в період випрацювання термінологічного апарату на національній живомовній основі періоду другої пол. XIX – поч. XX ст., зокрема зосереджено увагу на виявленні лексико-семантичних відношень у системі зазначених термінів.

Ключові слова: термін, граматична категорія, граматична форма, лексико-семантичні відношення, синонімія, омонімія, антонімія, терміни-дублети.

Сучасна мовознавча наука особливу увагу приділяє проблемі системності мови, у тому числі й термінотворенню, яке забезпечує активне функціонування мови в усіх сферах суспільного життя її носіїв. Саме терміни допомагають здійснювати основну пізнавально-інформативну функцію мови, пов'язану із закріпленням і збереженням нагромаджених людством знань про об'єктивну дійсність у всіх її проявах. Як атрибут наукового пізнання терміни є результатом цілеспрямованої регулятивної діяльності науковців і фахівців у тій чи тій галузі знань.

У колі величезної кількості виокремлюваних терміносистем і підсистем особливе місце посідає граматична терміносистема з її підсистемами – морфологічною, синтаксичною і словотвірною. Вона є однією з найдавніших і найважливіших у системі освіти, найдієвішим засобом, за допомогою якого можна було здобути всі інші знання [3, с. 35]. Тож популяризації граматики, її основних понять і випрацьованих термінів, що позначали ці поняття, в усі періоди функціонування мови приділяли велику увагу. Зокрема, в античних греко-латинських граматиках уже було закладене теоретичне обґрунтування

І. А. ЯРОШЕВИЧ, 2017